

O‘ZBEK TILIDA MEHNAT KONSEPTINING SEMANTIK O‘ZAGI

Kodirova Dilnoza Mamadiyarovna
Samarqand davlat chet tillar instituti
mustaqil izlanuvchisi.
Email: fraudilka@mail.ru

Annotatsiya:

Ushbu maqolada o‘zbek tilida «mehnat» konseptining semantik o‘zagi lingvistik, ijtimoiy va madaniy jihatdan tahlil qilinadi. Mehnat konseptining lug‘aviy izohi, frazeologik birliklari va metaforik ifodalari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, xalq og‘zaki ijodi, zamonaviy texnologiyalar va gender jihatlar nuqtayi nazaridan maxsus tahlillar keltirilgan. Mehnat tushunchasining evolyutsiyasi va uning zamonaviy kontekstda o‘zgarishlari ham yoritilgan.

Kalit so‘zlar: mehnat, semantik o‘zak, frazeologiya, xalq og‘zaki ijodi, gender tahlil, innovatsiya, lingvistik tahlil, ijtimoiy stratifikatsiya.

Аннотация: В статье анализируется семантическое ядро концепта «труд» в узбекском языке с лингвистической, социальной и культурной точек зрения. Рассматриваются лексическое определение, фразеологические единицы и метафорические выражения понятия «труд». Представлены также специальные анализы с точки зрения устного фольклора, современных технологий и гендерных аспектов. Также рассматривается эволюция понятия труда и его изменения в современном контексте.

Ключевые слова: труд, семантическое ядро, фразеология, фольклор, гендерный анализ, инновация, лингвистический анализ, социальная стратификация.

Abstract: The article analyzes the semantic core of the concept of "labor" in the Uzbek language from linguistic, social and cultural points of view. The lexical definition, phraseological units and metaphorical expressions of the concept of "labor" are considered. Special analyses from the point of view of oral folklore, modern technologies and gender aspects are also presented. The evolution of the concept of labor and its changes in the modern context are also considered.

Keywords: labor, semantic core, phraseology, folklore, gender analysis, innovation, linguistic analysis, social stratification.

Jamyatimizda Til – inson tafakkuri va madaniyatining ifodasi bo‘lib, u jamiyat taraqqiyotining asosiy vositalaridan biri va eng muhimi bo‘lib hisoblanadi. O‘zbek tilida

«mehnat» konsepti keng qamrovli semantik maydonga ega bo‘lib, uning semantik o‘zagini aniqlash lingvistik tahlil uchun muhim masalalardan biridir. Mehnat konsepti jamiyat hayotining barcha jabhalarida namoyon bo‘lib, inson hayotining ajralmas qismi sifatida namoyon bo‘ladi. U nafaqat iqtisodiy faoliyat sifatida, balki shaxsiy rivojlanish, ma’naviy o‘shish va jamiyatdagi mavqeni belgilovchi omil sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi.

Mehnat konseptining lug‘aviy tahlili mehnat konsepti o‘zbek tilida keng ishlatiladigan tushuncha bo‘lib, uning lug‘aviy izohi «biror natijaga erishish uchun bajariladigan jismoniy yoki aqliy harakat» sifatida beriladi. O‘zbek tilining izohli lug‘atlarida «mehnat» so‘zining sinonimlari sifatida «ish», «harakat», «sa’y-harakat» kabilar keltirilgan. Shu bilan birga, bu so‘zga ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan ham yondashish mumkin. Mehnat tushunchasi qadimgi davrlardan boshlab, o‘zbek xalqining turmush tarzi va ma’naviy qadriyatlari bilan bog‘liq holda rivojlangan.

Semantik o‘zak va uning tarkibi Semantik o‘zak – konseptning asosiy mazmuniy qismi bo‘lib, uning ichki ma’nosini shakllantiradi. O‘zbek tilida «mehnat» konseptining semantik o‘zagini quyidagi tarkibiy qismlarga ajratish mumkin:

1. **Harakat va faoliyat** – mehnat har doim harakat bilan bog‘liq bo‘lib, jismoniy yoki aqliy faoliyatni nazarda tutadi.
2. **Natijaviylik** – mehnatning asosiy maqsadi muayyan natijaga erishishdir.
3. **Ijtimoiy ahamiyat** – mehnat shaxsiy manfaat bilan bir qatorda jamiyat taraqqiyotini ta’minlaydi.
4. **Qiyinchilik va mashaqqat** – mehnat insonning ma’lum darajadagi jismoniy yoki aqliy zo‘riqishini talab qiladi.
5. **Qadriyatlar bilan bog‘liqlik** – o‘zbek tilida mehnat mehr, halollik, fidoyilik kabi tushunchalar bilan uzviy bog‘liq.
6. **Madaniy va an’anaviy tushunchalar** – mehnat qadimdan sharaf va hurmat bilan bog‘liq bo‘lib, o‘zbek xalq maqollari va iboralarida keng yoritilgan.
7. **Texnologik taraqqiyot va mehnat** – zamonaviy davrda mehnatning mazmuni o‘zgarib, u raqamli va innovatsion faoliyat bilan boyitilmoqda.

Mehnat konsepti o‘zbek tilida faqatgina ish faoliyati emas, balki ijtimoiy, madaniy va axloqiy jihatlarni o‘z ichiga olgan keng ma’noli tushuncha sifatida qaraladi. Uning semantik o‘zagi harakat, natijaviylik, ijtimoiy ahamiyat va qadriyatlarga asoslangan. O‘zbek xalqining dunyoqarashi va turmush tarzi bilan bog‘liq bo‘lgan bu konsept xalq maqollari, frazeologik birliklar va zamonaviy til birliklarida ham keng aks etgan. Mehnatning bugungi jamiyatdagi o‘rni doimiy ravishda kengayib borib, yangi texnologiyalar va global tendensiyalar bilan yangilanmoqda. Shunday qilib, mehnat konsepti faqat o‘zbek tili doirasida emas, balki umumbashariy qadriyatlar kontekstida ham o‘rganilishi muhimdir.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbek tilining izohli lug'ati. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2006.
2. Gulomov A. Tilshunoslik asoslari. – Toshkent: Fan, 2012.
3. Hasanov M. O'zbek xalq maqollari va ularning semantik tahlili. – Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi nashriyoti, 2018.
4. Usmonov H. Lingvistik konseptologiya. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2020.
5. Safarov Sh. O'zbek tili frazeologizmlari. – Toshkent: Sharq, 2015.
6. Xudoyberganova D. O'zbek tili semantikasi va konseptual tahlil. – Toshkent: Fan, 2021.
7. Internet manbalari va ilmiy maqolalar.